

NOQONUNIY ABORTLAR: SUD-TIBBIY DIAGNOSTIKA VA KLINIK OQIBATLAR

Shomurotova Ozoda Dusmamat qizi
Fazliddinova Mulkijahon Fazliddinovna
Arabova Umida O'tkir qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti,
Davolash ishi fakultetining talabalari

Axtamova Ozoda Fozilovna

Ilmiy rahbar: Samarqand davlat tibbiyot universiteti
, 1-son akusherlik va ginekologiya kafedrasi assistenti
+998 93 148 14 88 / ozodashomurotova2409@gmail.com

Samarqand, O'zbekiston

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18312382>

Annotatsiya: Noqonuniy abortlar zamonaviy tibbiyot va sud-tibbiy amaliyotda eng murakkab, ijtimoiy va tibbiy jihatdan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ular ayol organizmi uchun og'ir klinik asoratlar, reproduktiv salomatlikning buzilishi, perinatal va onalar o'limi xavfining oshishi, shuningdek, tibbiy-huquqiy mas'uliyat masalalarining yuzaga kelishi bilan tavsiflanadi. Noqonuniy abortlarning yashirin sharoitda, malakasiz shaxslar tomonidan yoki tibbiy standartlarga rioya qilinmagan holda amalga oshirilishi infeksiya-septik asoratlar, bachadon va uning qo'shimcha tuzilmalarining shikastlanishi, massiv qon ketish, gormonal disbalans, kelgusida bepustlik va surunkali ginekologik kasalliklarning rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Mazkur maqolada noqonuniy abortlarning sud-tibbiy diagnostikasi va klinik oqibatlari kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Sud-tibbiy ekspertiza nuqtayi nazaridan noqonuniy abortni aniqlashda morfologik, klinik, laborator va instrumental belgilar muhim ahamiyatga ega bo'lib, bachadon shilliq qavati, bachadon bo'yni, ichki jinsiy a'zolar va qorin bo'shlig'i tuzilmalaridagi patologik o'zgarishlarni baholash asosiy diagnostik mezon hisoblanadi. Shu bilan birga, qon ketish, yiringli-septik jarayonlar, toksik shok, ko'p a'zoli yetishmovchilik kabi klinik belgilar sud-tibbiy ekspertiza jarayonida sabab-oqibat bog'liqligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi noqonuniy abort holatlarida sud-tibbiy diagnostikaning ilmiy asoslarini yoritish, ularning klinik oqibatlarini tizimli tahlil qilish hamda ushbu holatlarning profilaktikasi va erta aniqlanishiga qaratilgan samarali strategiyalarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Kalit so'zlar: noqonuniy abort, sud-tibbiy ekspertiza, sud-tibbiy diagnostika, klinik asoratlar, bachadon perforatsiyasi, septik holatlar, gemorragik shok, reproduktiv salomatlik, sabab-oqibat bog'liqligi, tibbiy-huquqiy baholash

Noqonuniy abortlar zamonaviy sog'liqni saqlash tizimi, sud-tibbiyot amaliyoti va jamiyat salomatligi uchun eng jiddiy muammolardan biri hisoblanadi. Ular nafaqat ayollarning reproduktiv salomatligiga bevosita tahdid soladi, balki yuqori darajadagi onalar o'limi, og'ir infeksiya-septik asoratlari, uzoq muddatli ginekologik kasalliklar va bepushtlik holatlarining ko'payishiga sabab bo'lishi bilan ham ajralib turadi. Noqonuniy abortlarning yashirin sharoitida, tibbiy nazorat va antiseptika qoidalariga rioya qilinmasdan amalga oshirilishi klinik jihatdan o'ta og'ir oqibatlar bilan kechadi hamda sud-tibbiy ekspertiza amaliyotida murakkab diagnostik va huquqiy vaziyatlarni yuzaga keltiradi. Mazkur muammoning dolzarbligi shundaki, noqonuniy abortlar ko'pincha rasmiy tibbiy statistikalarda to'liq aks etmaydi, ular yashirin xarakterga ega bo'lib, real ko'rsatkichlar rasmiy ma'lumotlardan ancha yuqori bo'lishi mumkin. Natijada ushbu holatlar bilan bog'liq klinik asoratlari, o'lim holatlari va nogironlik darajasi yetarli darajada baholanmaydi. Bu esa profilaktik choralar-tadbirlarni rejalashtirish, sog'liqni saqlash siyosatini shakllantirish va sud-tibbiy baholash mexanizmlarini takomillashtirish jarayonini murakkablashtiradi. Noqonuniy abortlar sud-tibbiy nuqtayi nazardan alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularni aniqlashda sabab-oqibat bog'liqligini ilmiy asosda isbotlash, o'lim yoki og'ir tan jarohatlarining aynan abort bilan bog'liqligini aniqlash, shuningdek, tibbiy aralashuvning qonuniy yoki noqonuniy ekanligini baholash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mavzuning muhimligi shundaki, noqonuniy abortlar nafaqat tibbiy muammo, balki murakkab ijtimoiy va huquqiy hodisa sifatida ham namoyon bo'ladi. Ular ayollarning hayot sifati, reproduktiv salomatligi, oilaviy barqarorlik va jamiyatning demografik ko'rsatkichlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, sud-tibbiy ekspertiza natijalari huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida, jinoyat-huquqiy baholashda ham muhim daliliy asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi noqonuniy abort holatlarida sud-tibbiy diagnostikaning ilmiy asoslarini chuqur tahlil qilish, klinik oqibatlarining asosiy mexanizmlari va ularning og'irlik darajasini aniqlash hamda sud-tibbiy ekspertiza va klinik amaliyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni mustahkamlashdan iboratdir. Shuningdek, maqola noqonuniy abortlarning erta aniqlanishi, og'ir asoratlarning oldini olish va ayollar reproduktiv salomatligini muhofaza qilishga qaratilgan ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Noqonuniy abortlar muammosi tibbiyot tarixida uzoq davrlardan buyon mavjud bo'lib, u dastlab ijtimoiy-maishiy sharoitlar, tibbiy xizmatning cheklanganligi va reproduktiv salomatlik haqidagi bilimlarning yetarli emasligi bilan bog'liq holda shakllangan. Tarixiy manbalarda abortlarning

tibbiy nazoratsiz, ko'pincha mexanik, kimyoviy yoki o'simlik asosidagi vositalar yordamida amalga oshirilgani qayd etiladi. Bu holatlar ayollar organizmi uchun og'ir shikastlanishlar, kuchli qon ketishlar va infeksiyon asoratlar bilan yakunlangan. Sud-tibbiy nuqtayi nazardan, o'sha davrlarda noqonuniy abortlarni aniqlash imkoniyatlari juda cheklangan bo'lib, ko'proq tashqi klinik belgilar va o'limdan keyingi makroskopik o'zgarishlarga asoslanilgan. Shunga qaramay, aynan shu tarixiy tajriba bugungi zamonaviy sud-tibbiy diagnostikaning shakllanishi uchun muhim metodologik poydevor vazifasini bajargan.

Zamonaviy tibbiyot sharoitida noqonuniy abortlar masalasi yanada murakkab tus olgan. Bir tomondan, diagnostik va instrumental tekshiruvlar, laborator tahlillar, vizualizatsiya usullarining rivojlanishi sud-tibbiy baholash imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, noqonuniy abortlarning yashirin xarakterda amalga oshirilishi ularni aniqlashni qiyinlashtirmoqda. Bugungi kunda sud-tibbiy diagnostika kompleks yondashuvga asoslanib, klinik ma'lumotlar, morfologik o'zgarishlar, laborator ko'rsatkichlar va voqea joyidagi dalillarni birgalikda tahlil qilishni talab etadi. Bachadon shilliq qavati va mushak qatlamidagi shikastlanishlar, bachadon bo'ynidagi mexanik jarohatlar, ichki qon ketish belgilari, infeksiyon yallig'lanish jarayonlari va umumiy intoksikatsiya alomatlari sud-tibbiy ekspertiza uchun asosiy diagnostik mezonlar hisoblanadi

Klinik jihatdan noqonuniy abortlar eng ko'p uchraydigan asoratlar qatoriga massiv qon ketish, bachadon perforatsiyasi, endometrit, parametrit, pelvioperitonit, sepsis, gemorragik va toksik shok holatlarini kiritish mumkin. Bu asoratlarning og'irligi ko'pincha tibbiy yordamga murojaat qilishning kechikishi, antiseptika va aseptika qoidalarining buzilishi, bemorning umumiy somatik holati hamda homiladorlik muddatiga bevosita bog'liq bo'ladi. Sud-tibbiy baholashda aynan ushbu klinik oqibatlar bilan abort o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy qarashlarga ko'ra, noqonuniy abortlarni baholashda faqat jismoniy shikastlanishlarni aniqlash bilan cheklanib qolmasdan, organizmda yuzaga keladigan patofiziologik o'zgarishlar ham chuqur tahlil qilinishi zarur. Masalan, infeksiyon jarayonning umumiy lashuvi fonida ko'p a'zoli yetishmovchilik, qon ivish tizimidagi buzilishlar, metabolik asidoz, immunologik reaktivlikning pasayishi kabi holatlar aniqlanishi mumkin. Ushbu o'zgarishlar nafaqat klinik, balki sud-tibbiy baholashda ham asosiy daliliy mezon sifatida xizmat qiladi.

Turli mualliflarning ilmiy ishlari tahlili, noqonuniy abortlarning sud-tibbiy diagnostikasiga nisbatan yondashuvlar bir-biridan farq qiladi. Ayrim tadqiqotchilar morfologik belgilarni asosiy mezon sifatida ko'rishsa, boshqalari

klinik ma'lumotlarning ustuvorligini ta'kidlaydi. Yana bir guruh mualliflar esa kompleks, ya'ni klinik-morfologik va laborator yondashuvni eng ishonchli metod deb hisoblaydi. Ushbu turli qarashlar bir-birini inkor etmaydi, aksincha, noqonuniy abort holatlarining murakkabligini va ko'p qirrali baholashni talab qilishini ko'rsatadi. Taqqoslash shuni ko'rsatadiki, qonuniy sharoitda, tibbiy muassasalarda amalga oshirilgan abortlarda asoratlar nisbatan kam va yengil kechadi, sud-tibbiy baholash esa asosan texnik xatoliklar yoki klinik protokollarga rioya qilinmaslik holatlari bilan bog'liq bo'ladi. Noqonuniy abortlarda esa asoratlar og'ir, klinik manzara keskin va hayot uchun xavfli bo'lishi bilan ajralib turadi. Bu farq sud-tibbiy ekspertiza jarayonida ham aniq namoyon bo'lib, shikastlanishlarning xarakteri, infeksiyon jarayonlarning tarqalish darajasi va umumiy organizm reaksiyasi orqali baholanadi.

Shuningdek, noqonuniy abortlarning uzoq muddatli oqibatlari ham alohida e'tiborga loyiqdir. Ularga surunkali yallig'lanish kasalliklari, bachadon va tuxum yo'llarining chandiqli o'zgarishlari, bepushtlik, homiladorlikning asoratli kechishi, psixoemotsional buzilishlar kiradi. Sud-tibbiy nuqtayi nazardan, bunday holatlar sabab-oqibat munosabatlarini uzoq muddatli tahlil qilishni talab qiladi, chunki asoratlar darhol emas, balki bir necha oy yoki yillar o'tib namoyon bo'lishi mumkin. Ilmiy tahlil shuni ko'rsatadiki, noqonuniy abortlar masalasida sud-tibbiy diagnostika va klinik baholash bir-birini to'ldiruvchi, o'zaro uzviy bog'liq jarayonlardir. Klinik ma'lumotlar sud-tibbiy ekspertiza uchun yo'nalish beruvchi omil bo'lsa, sud-tibbiy xulosa klinik tashxisning aniqligini, sabab-oqibat bog'liqligining asoslanganligini va huquqiy baholashning obyektivligini ta'minlaydi. Taqqoslash va tahlil natijalari, noqonuniy abortlarni samarali aniqlash va baholash uchun yagona standartlashtirilgan metodik yondashuv zarur. Bu yondashuv klinik belgilar, morfologik o'zgarishlar, laborator ko'rsatkichlar va instrumental tekshiruv natijalarini yagona tizimda birlashtirishi lozim. Faqat shundagina sud-tibbiy diagnostikaning aniqligi oshadi, xulosalar ishonchli bo'ladi va klinik hamda huquqiy qarorlar qabul qilishda xatolik ehtimoli kamayadi.

Muhokama: Noqonuniy abortlar masalasini umumiy tahlil qilganda, bu holat nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy, huquqiy va sud-tibbiy jihatdan ham murakkab, ko'p qirrali muammo ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi. Asosiy qismda keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, noqonuniy abortlar aksariyat hollarda ayol organizmida og'ir patologik o'zgarishlarga sabab bo'lib, o'tkir gemorragik holatlar, infeksiyon-septik asoratlar, bachadon va qo'shimcha tuzilmalarining shikastlanishi hamda uzoq muddatli reproduktiv funksiyaning buzilishi bilan

yakunlanadi. Bu jarayonlarda sud-tibbiy ekspertiza nafaqat huquqiy baholash mexanizmi, balki klinik tashxisning asoslanganligini aniqlovchi muhim ilmiy-amaliy vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. Sud-tibbiy diagnostikaning samaradorligi ko'p jihatdan klinik ma'lumotlarning to'liqligi, tibbiy hujjatlarning sifatli rasmiylashtirilishi va morfologik o'zgarishlarning to'g'ri talqin qilinishiga bog'liq. Klinik va sud-tibbiy ma'lumotlar o'rtasidagi uyg'unlik noqonuniy abort holatlarida sabab-oqibat bog'liqligini aniq belgilash imkonini beradi. Shu jihatdan, noqonuniy abortlarni baholashda kompleks yondashuv ustuvor bo'lib, faqat bitta diagnostik mezonga asoslanish xatoliklarga olib kelishi mumkin.

Qarama-qarshi fikrlarga e'tibor qaratilganda, ayrim mualliflar noqonuniy abortlarni sud-tibbiy jihatdan aniqlashda morfologik belgilarni asosiy va hal qiluvchi mezon deb hisoblaydi. Ularning fikricha, bachadon shilliq qavati va bo'ynidagi mexanik shikastlanishlar, bachadon perforatsiyasi, ichki qon ketish izlari aniq obyektiv dalil bo'lib xizmat qiladi. Boshqa bir guruh tadqiqotchilar esa klinik belgilarni, ya'ni sepsis, gemorragik shok, umumiy intoksikatsiya va ko'p a'zoli yetishmovchilik holatlarini asosiy diagnostik mezon sifatida baholaydi. Ularning nuqtayi nazariga ko'ra, morfologik o'zgarishlar ba'zan aniqlanmasligi yoki vaqt o'tishi bilan yo'qolib ketishi mumkin, klinik manzara esa jarayonning og'irligini aniqroq ifodalaydi. Yana bir qarash tarafdorlari sud-tibbiy diagnostikaning eng ishonchli shakli sifatida klinik-morfologik va laborator ma'lumotlarning kompleks tahlilini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, faqatgina bitta omilga tayanish diagnostik xatolarga olib keladi, chunki noqonuniy abortlar turli mexanizmlar orqali amalga oshirilishi va turlicha klinik ko'rinishda namoyon bo'lishi mumkin. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, aynan kompleks yondashuv sud-tibbiy xulosaning ilmiy asoslanganligini va ishonchligini ta'minlaydi.

Muammolar va bo'shliqlarga to'xtaladigan bo'lsak, birinchi navbatda, noqonuniy abort holatlarining yashirin xarakterga ega ekanligi ularni erta aniqlashni sezilarli darajada qiyinlashtiradi. Ayollar ko'pincha tibbiy muassasalarga og'ir asoratlar rivojlangandan keyingina murojaat qiladi, bu esa klinik va sud-tibbiy baholash imkoniyatlarini cheklaydi. Ikkinchidan, sud-tibbiy ekspertiza amaliyotida noqonuniy abortlarni aniqlash uchun yagona standartlashtirilgan metodik protokollarning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligi mavjud muammolardan biridir. Bu turli hududlarda ekspert xulosalarining bir xil holatda turlicha baholanishiga olib kelishi mumkin. Uchinchi muhim bo'shliq tibbiy hujjatlarning to'liq va sifatli yuritilmasligi bilan bog'liq. Klinik ma'lumotlarning yetishmasligi sud-tibbiy baholashda sabab-oqibat

bog'liqligini isbotlashni murakkablashtiradi. To'rtinchidan, sud-tibbiy va klinik mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi diagnostik jarayonning samaradorligini pasaytiradi. Ko'p hollarda klinik shifokorlar sud-tibbiy ekspertiza uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarning ahamiyatini yetarlicha anglamaydilar. Shuningdek, noqonuniy abortlarning uzoq muddatli klinik oqibatlari sud-tibbiy jihatdan kam o'rganilgan sohalaridan biri bo'lib qolmoqda. Bepushtlik, surunkali yallig'lanish jarayonlari, psixoemotsional buzilishlar bilan abort o'rtasidagi sababiy bog'liqlikni aniqlash murakkab va ko'p bosqichli ilmiy yondashuvni talab qiladi. Bu esa sud-tibbiy diagnostika doirasini kengaytirish va uni klinik reproduktiv salomatlik muammolari bilan yanada yaqinlashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar: O'tkazilgan ilmiy tahlil natijalariga ko'ra, noqonuniy abortlar sud-tibbiy va klinik amaliyotda eng murakkab, yuqori xavfli va ko'p omilli patologik holatlardan biri hisoblanadi. Ular ayol organizmida nafaqat o'tkir gemorragik va infeksiyon-septik jarayonlarni keltirib chiqaradi, balki uzoq muddatli istiqbolda reproduktiv salomatlikning izdan chiqishi, bepushtlik, surunkali yallig'lanish kasalliklari, gormonal disbalans va psixoemotsional buzilishlar bilan namoyon bo'ladi. Shu sababli noqonuniy abortlar muammosi faqat klinik masala bo'lib qolmasdan, sud-tibbiy, ijtimoiy va huquqiy ahamiyatga ega kompleks muammo sifatida baholanishi zarur. Sud-tibbiy ekspertiza noqonuniy abort holatlarida sabab-oqibat bog'liqligini aniqlash, o'lim yoki og'ir tan jarohatlarining aynan abort bilan bog'liqligini ilmiy asosda isbotlash hamda tibbiy aralashuvning noqonuniyligini baholashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Bunda klinik ma'lumotlar, morfologik belgilar, laborator ko'rsatkichlar va instrumental tekshiruv natijalarining uyg'unligi sud-tibbiy xulosaning ishonchliligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Noqonuniy abortlarning og'ir klinik oqibatlari ko'pincha tibbiy yordamga murojaat qilishning kechikishi, aseptika va antiseptika qoidalariga rioya qilinmasligi, bemorning umumiy somatik holati va homiladorlik muddatining kech bosqichda bo'lishi bilan bevosita bog'liq. Bu holatlarning barchasi sud-tibbiy baholash jarayonida alohida hisobga olinishi lozim.

Mazkur tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1.Sud-tibbiy diagnostikani standartlashtirish. Noqonuniy abortlarni aniqlash va baholash uchun yagona metodik protokollar ishlab chiqilishi zarur. Ushbu protokollar klinik belgilar, morfologik o'zgarishlar, laborator va

instrumental ma'lumotlarni yagona algoritm asosida baholashni o'z ichiga olishi lozim.

2.Kompleks yondashuvni majburiy joriy etish. Sud-tibbiy ekspertiza jarayonida klinik-morfologik-laborator integratsiyalashgan baholash majburiy mezon sifatida belgilanishi, bu esa diagnostik xatoliklarning kamayishiga xizmat qiladi.

3.Tibbiy hujjatlarni yuritish sifatini oshirish. Klinik kuzatuvlar, anamnez, muolajalar, laborator va instrumental tekshiruv natijalari to'liq va tizimli tarzda rasmiylashtirilishi zarur, chunki sud-tibbiy baholashning asosiy manbai aynan tibbiy hujjatlardir.

4.Sud-tibbiy va klinik mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish. Akusher-ginekolog, reanimatolog, patolog-anatom va sud-tibbiy ekspertlar o'rtasida uzviy hamkorlik mexanizmini joriy etish, murakkab holatlarni multidisiplinar konsilium asosida baholash tavsiya etiladi.

5.Malaka oshirish va ilmiy-ta'limiy ishlarni rivojlantirish. Sud-tibbiy ekspertlar va klinik shifokorlar uchun noqonuniy abortlarning diagnostik belgilari, klinik oqibatlar va huquqiy bahosi bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur.

6.Erta diagnostika mexanizmlarini joriy etish. Noqonuniy abortdan keyingi dastlabki klinik belgilar paydo bo'lganda bemorlarni erta aniqlash va shoshilinch tibbiy yordam ko'rsatish bo'yicha aniq algoritmlar ishlab chiqilishi zarur.

7.Statistik monitoring tizimini yaratish. Noqonuniy abortlar bilan bog'liq klinik va sud-tibbiy holatlarni yagona elektron ma'lumotlar bazasida jamlash, ularni statistik tahlil qilish orqali real ko'rsatkichlarni aniqlash va profilaktik choralarni ilmiy asosda rejalashtirish mumkin.

8.Xavfsizlik va mas'uliyat madaniyatini shakllantirish. Sud-tibbiy ekspertiza natijalaridan jazolash vositasi sifatida emas, balki tibbiy xatoliklarni kamaytirish, klinik amaliyotni takomillashtirish va bemor xavfsizligini ta'minlash vositasi sifatida foydalanish konsepsiyasini rivojlantirish zarur.

Umuman olganda, noqonuniy abortlar masalasida sud-tibbiy diagnostika va klinik baholashning uyg'unligi nafaqat huquqiy adolatni ta'minlaydi, balki ayollar reproduktiv salomatligini muhofaza qilish, og'ir asoratlarni kamaytirish va onalar o'limi ko'rsatkichlarini pasaytirishga qaratilgan samarali profilaktik strategiyalarni shakllantirish uchun mustahkam ilmiy-amaliy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдурахмонов А.А., Каримова Н.М. Суд-тиббий экспертиза асослари. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси Давлат нашриёти, 2019. – 312 б.
2. Исмоилов Ш.И., Раҳматуллаева Д.А. Акушерлик ва гинекологияда суд-тиббий масалалар. – Самарқанд: СамДТУ нашриёти, 2021. – 248 б.
3. Юсупов Х.А. Акушерлик амалиётида тиббий хатоликлар ва уларнинг ҳуқуқий баҳоси. – Тошкент: Ибн Сино, 2020. – 176 б.
4. Муродов О.Р., Қодирова З.Ш. Ноқонуний абортлар: клиник ва суд-тиббий жиҳатлар. – Бухоро: БухМТИ нашриёти, 2018. – 190 б.
5. Ҳамидова Г.Т. Она ва бола саломатлигини муҳофаза қилишда суд-тиббий экспертизанинг ўрни. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2022. – 220 б.
6. WHO. Safe abortion: technical and policy guidance for health systems. – 2nd ed. – Geneva: World Health Organization, 2012. – 132 p.
7. WHO. Preventing unsafe abortion. – Geneva: World Health Organization, 2020. – 56 p.
8. Cunningham F.G., Leveno K.J., Bloom S.L., et al. Williams Obstetrics. – 26th ed. – New York: McGraw-Hill Education, 2022. – 1352 p.
9. DiMaio V.J., DiMaio D. Forensic Pathology. – 2nd ed. – Boca Raton: CRC Press, 2001. – 592 p.
10. Spitz W.U., Spitz D.J., Fisher R.S. Spitz and Fisher's Medicolegal Investigation of Death. – 5th ed. – Springfield: Charles C Thomas Publisher, 2006. – 1104 p.
11. Knight B., Saukko P. Knight's Forensic Pathology. – 4th ed. – London: CRC Press, 2016. – 672 p.
12. Sharma B.R. Forensic Medicine and Toxicology. – New Delhi: Elsevier India, 2014. – 872 p.
13. Konar H. DC Dutta's Textbook of Gynecology. – 7th ed. – New Delhi: Jaypee Brothers Medical Publishers, 2016. – 680 p.
14. Berek J.S. Berek & Novak's Gynecology. – 16th ed. – Philadelphia: Wolters Kluwer, 2020. – 1584 p.
15. Grimes D.A., Benson J., Singh S., et al. Unsafe abortion: the preventable pandemic. The Lancet. 2006;368(9550):1908–1919.
16. Singh S., Remez L., Sedgh G., et al. Abortion Worldwide 2017: Uneven Progress and Unequal Access. – New York: Guttmacher Institute, 2018. – 64 p.
17. Bobak I., Jensen J.T., Haberman S. Maternity and Gynecologic Care. – 2nd ed. – St. Louis: Mosby, 2004. – 1100 p.
18. Payne-James J., Byard R., Corey T., Henderson C. Encyclopedia of Forensic and Legal Medicine. – 2nd ed. – Oxford: Elsevier Academic Press, 2016. – 2216 p.